

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

SZOMBATHELYI SÁNDOR
GÖDÖLLŐ
2025

**MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI
EGYETEM**

**A Homokhátság integrált, fenntartható
vidékfejlesztési stratégiáit megalapozó térbeli
vizsgálatok**

DOI: 10.54598/006310

**Szombathelyi Sándor
Gödöllő
2025**

A doktori iskola

megnevezése: MATE Gazdaság- és Regionális Tudományok Doktori Iskola

tudományága: regionális tudományok

vezetője: Prof. Dr. Bujdosó Zoltán Ph.D.
egyetemi tanár
MATE , Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

Témavezető: Prof. Dr. Káposzta József CSc.
egyetemi tanár, PhD
MATE, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető(k) jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

TARTALOMJEGYZÉK	3
1. A munka előzményei, célkitűzések	4
1.1 A kutatás hipotézisei	6
1.2 Célkitűzések.....	6
2. Anyag és módszer	7
3. Eredmények és azok megbeszélése	10
3.1 Faktorelemzés eredménye	10
3.2 Klaszterelemzés eredménye	11
3.3 Négy klaszterszámos vizsgálat eredménye.....	11
3.4 Három klaszterszámos vizsgálat eredménye	21
3.5 Hipotézisvizsgálat.....	26
4. Következtetések és javaslatok	30
4.1 Válaszadás a kutatói kérdésekre	30
4.2 Vidékfejlesztési Program javaslat a 4 településtípusra.....	33
4.2.1 Szatellit települések fejlesztése	33
4.2.2 Periféria települések fejlesztése	34
4.2.3 Felzárkózó települések fejlesztése	34
4.2.4 Vonzerejüket veszítő települések fejlesztése	34
4.3 Vidékfejlesztési Program javaslat a 3 településtípusra.....	35
5. Új tudományos eredmények	36
6. A szerző kapcsolódó publikációi	38
7. Irodalomjegyzék	40

1. A munka előzményei, célkitűzések

A globalizálódás térnyerése okán több olyan folyamat indult meg és jelenség mutatkozott meg a társadalmi (pl.: kulturális irányzatok elfogadásának terjedése), ökológiai (pl.: klímaváltozás) és gazdasági (pl.: nemzetközi vállalatok megjelenése a kisebb településeken) térben, amelyek a korábban sziklaszilárdnak gondolt hagyományokat, beidegződéseket, rutinszerű eseményeket, folyamatokat megváltoztatták. Fontos megjegyezni, hogy a globalizáció folyamata a gazdasági folyamatok mellett a „szellemi- tudati-civilizációs” (Bálint- Juhász, 2009) szinten is érvényesül. Ennek egyik bizonyítéka, hogy az anyagiak váltak elsődlegessé, a véleményformálásban pedig az internet és a televízió kapott meghatározó szerepet, melyek csak ritkán vállalkoznak az értékközvetítésre. (Kapronczai, 2015) Ezen folyamatok a helyi vidékgazdaságot kívülről érik, vagyis beágyazottságuk nincs a lokális térben. Ez pedig azt eredményezi, hogy a lokális tér elemeinek kell alkalmazkodniuk, nem pedig fordítva, ami a helyi értékek elnyomását, azok a megszűnését idézhetik elő. A globalizáció folyamatainak hatásai a különböző vidéki településeken különböző eredménnyel érvényesülnek, ugyanis a vidék sokszínűségéből kiindulva minden település – és így vidékgazdaság - más és más. Ez pedig Káposzta (2020) szerint leginkább annak köszönhető, hogy az adott vidékgazdaságban, amely a folyamatosan formálódó nemzeti vagy nemzetközi gazdasághoz kötődik, a globalizáció vagy a lokalizáció hatása érvényesül-e jobban. Egy kedvező elhelyezkedésű és számos erőforrással rendelkező település alkalmazkodóképessége jóval erősebb, mint annak, amelyik erőforrásokban szűkölködő, pláne ha periferián helyezkedik el. Utóbbi települések csoportja esetében szokott előfordulni az a jelenség, hogy mivel a közúthálózat minősége folyamatosan javul máshol kezdenek el dolgozni az emberek, vagyis ingázni kezdenek. Az ingázás beállalásának mögöttes indoka a magasabb életszínvonal elérésének a vágya, mely sokszor a magánélet és az egészség rovására történik. A kedvezőtlen folyamatot tovább erősíti a médiában látható mesterkélt életetekbe történő betekintés. Az ingázást a településről történő elköltözés követi, mely miatt a település további hanyatlása valósul meg.

A globalizálódás mellett a másik fontos, minden vidéki és nem vidéki települést – a vizsgált régiót pedig főképp – érintő hatás a klímaváltozás, melynek hatásait már nem tudjuk megszüntetni, így alkalmazkodnunk kell hozzájuk. Ilyen hatás az elsivatagosodás, mely a Homokhátságot kiváltképp érinti. Ugyan az elsivatagosodás nem csak a klímaváltozás számlájára írható, mivel az utóbbi évtizedekben az emberi tevékenység által a mocsarak, a lápok vizét, és a belvizet leeresztő csatornahálózatok épültek, melyek még inkább a térség szárazodását segítették elő. Míg korábban a felszíni vizek és a kiegyenlített csapadék támogatásával is lehetett mezőgazdasági termelést folytatni, addig mára a felszín alatti vizek kizsákmányolásával próbálnak a gazdák életben maradni az egyre kiegyenlítetlenebb csapadék eloszlása mellett. A vízutánpótlás csökkenő tendenciája okán a felszín alatti rétegvizek egyre mélyebben fekvő

rétegekbe húzódnak, melyeket egyre költségesebb kitermeli. Az öntözési költségek emelkedését viszont egyre kevesebb gazdálkodó tudja kifizetni, így a tevékenységét fel kell adnia, ami után a térségbe kevésbé beágyazódott iparban kényszerül elhelyezkedni, amely könnyen magával hozhatja az ingázást.

A globalizáció negatív hatásai általában véve viszont nem generálják a települések azonnali, gyors elnéptelenedését és a települések megszűnését. A legtöbb esetben a település csak hosszú évek, évtizedek alatt veszíti csak el vonzerejét, lakosságmegtartó erejét, melyek visszafordítására így az idő tényező fogyatkozó ütemben, de rendelkezésre áll. Az így kialakuló kevésbé fejlett településekből lesznek a perifériák. Ezeknek a településeknek a kialakulása viszont a legtöbb esetben a vidéki területeken történik, amely még inkább ráerősít arra, hogy a vidéki területek még inkább kitettebbek a negatív, globalizációból fakadó, extern hatásoknak. (Turnock, 1996) A területi különbségeket leginkább a természeti, a gazdasági, valamint a humán erőforrásokban bekövetkező változások okozzák. (Káposzta, et al, 2019) Tehát a vidéki települések fejlesztését minden körülmények között a helyi erőforrásokra alapozott integrált vidékfejlesztés módszereivel kell megtenni. A vidék fejlesztése viszont a legnagyobb jóindulat ellenére sem történhet úgy, hogy minden egyes települést külön-külön vizsgáljon meg a mindenkori kormányzat, hanem a megfelelő mutatók szerint egy településtípusizálást szükséges meglátásom szerint elvégezni. Ez egyrészt alaposabbá teszi a vidék fejlesztését, figyelembe veszi a településeken végbe menő folyamatokat, a települések adottságait, másrészt az erőforrások (pl.: adminisztráció) optimálisabb beosztását is eredményezi a szakpolitikában. A települések kategorizálása ahhoz is segítséget nyújt, hogy a nagyszámú vidéki településen végbe menő folyamatokat, jelenségeket alaposabban megérthessük és egyszerre több hasonló problémával küzdő településnek tudjunk megoldást ajánlani.

Vizsgálódásaim irányát Hoggart (1990) is megerősíti, aki a vidéki területek sokszínűségének problémáját vetette fel, valamint azt, hogy a vidéken működő folyamatok nem különböznek a városokban lemenő folyamatoktól. Ezekre a problémákra Hoggart megoldási javaslatot is megfogalmazott, amely szerint a kutatóknak a vidéken túli társadalmi folyamatokra és struktúrákra kell, hogy fókuszáljanak.

Monografikus megfigyelésemben az alábbi kérdésekre keresem a választ;

- **K1:** Milyen gazdasági, társadalmi tényezőkkel, összefüggésekkel magyarázható a Homokhátságon a községek és a városok között fennálló fejlettségbeli különbség?
- **K2:** Felfedezhető-e szignifikáns kapcsolat a települések fejlődése és a településekre érkező Európai Unió támogatások nagysága között?
- **K3:** Miképpen befolyásolja napjainkban a települések fejlődését a térbeli elhelyezkedésük?
- **K4:** Figyelembe véve a Homokhátság gazdasági, és társadalmi állapotát, milyen irányú lehet a településeinek a jövőképe?

1.1 A kutatás hipotézisei

Disszertációmban az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg, melyeket kutatásom során elemezni fogok:

- **H1:** A Homokhátság vidékgazdaságának tagoltsága miatt nem kezelhetőek egységesen a települések stratégiai fejlesztései.
- **H2:** A Homokhátság településszerkezete tovább ritkul, mivel a centrumtérsegek (például Kecskemét) gravitációs zónája egyre inkább erősödő vonzást generál.
- **H3:** A településtipizáláson alapuló integrált vidékfejlesztés a gazdasági, társadalmi szereplők együttműködésén keresztül fenntartható fejlesztést generál a Homokhátságon.
- **H4:** A homokhátsági települések esetében a gazdasági- és a társadalmi mutatók fejlettségének összefüggései szignifikáns kapcsolatot mutatnak.

1.2 Célkitűzések

Kutatásom célja egy olyan településtipizáláson alapuló, integrált, komplex, és fenntartható vidékfejlesztési stratégiai modell alkotása, ami a LEADER programhoz hasonlóan támogatni fogja a vidékfejlesztés alapelveit és hatékonyan képviseli a felzárkózás tényezőinek integrálódását. A kutatásom alapján elkészített településtipizálás segíteni fogja a vidékgazdaság jelenlegi nagyfokú diverzitásának megoldását, így megoldást igyekszik adni a megfelelő fejlesztési beavatkozások pontosabb meghatározásához. A javaslatként megfogalmazásra kerülő fejlesztési modell a Homokhátság reziliencia képességét emelni tudja, a hátrányosabb települések pozitív irányú nivellálásában nagy segítséget jelenthet.

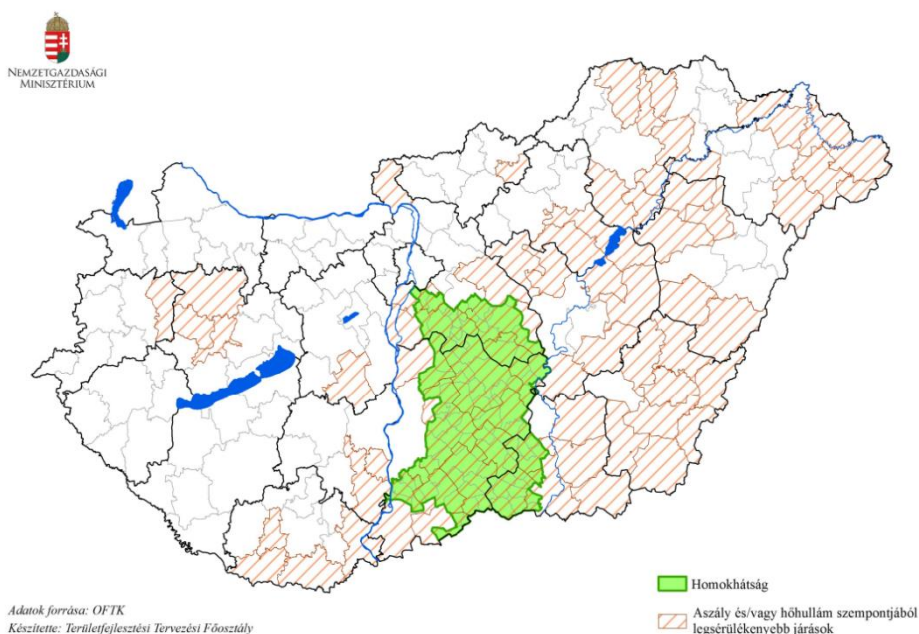
Dolgozatomban a vidékgazdaságot településszinten értelmeztem. Ennek oka pedig az, hogy a vidék geográfiai alapjai nem a térségek, hanem a települések, pedig a vidékgazdaság térségi szintű is lehet, amelyben viszont már több település is tartozhat. Utóbbi megközelítés alkalmazása jelen vizsgálataimban nem indokolt, aminek kettő indoka is van;

- Egyrészt a települési szintű vizsgálat jobban támogatja a Homokhátság részletekbe menő megismerését.
- Másrészt a vizsgálati terület nagysága és tagoltsága nem indokolja a nagyobb területi részegységekben gondolkodást. A 117 településből álló lehatárolás még kezelhető, főleg egy olyan kevésbé tagolt területen, mint a Homokhátság, hiszen felszínét nem szabdalják hegyek, völgyek, folyók, így gazdasága, társadalma és természeti környezete alapvetően egységes.

A települések adottságaira épített vidékfejlesztési modell új aspektusa a területnek, mivel ezzel nem pontszerű beavatkozások kerülnek meghatározásra, hanem a komplex szemlélet mentén beavatkozás csomagot kínálok a hasonló települések számára.

2. Anyag és módszer

Doktori munkám területi lehatárolásának alapját az ÁBK SZ Nonprofit Kft. és a Terra Stúdió Kft. által 2007-ben elkészített Duna- Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése című dokumentum adta, amely egy nemzeti stratégiai dokumentum volt. A tanulmány a Homokhátságot három vármegye területére deklarálja; Pest déli része, Bács-Kiskun szinte teljes egésze, és Csongrád-Csanád vármegye nyugati szegmense. Ezt a térségi meghatározást használta később a 2013-ban elkészült Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Koncepció (a továbbiakban: OFTK), valamint a 2023-ban megalkotott Duna-Tisza közti Homokhátság Területfejlesztési koncepciója és programja is (1. ábra).

1. ábra: Homokhátság 117 települése

Forrás: terport.hu, 2016.

Az elemzésekhez használt mutatók az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerből (TEIR) származnak. Ez alól viszont kivételt képez a felsőfokú végzettségű lakosok, az ingázók, a napelemes házak, az egy főre eső belföldi jövedelem aránya, mivel azok a népszámlálásokból származnak. Az adatgyűjtést hátráltatta a mutatók módszertanának változása is, vagy az, hogy egy adat nem szerepelt az adott településnél, amit kénytelen voltam így figyelmen kívül hagyni, mivel kiugró értéként szerepelt, amely pedig az elemzés eredményének csorbulását okozta volna. A felhasznált mutatók mindegyike hard (kemény) mutató, melyekre „jellemző, hogy rövid távon csak kis mértékben változnak”. (Hoyk et al, 2021) A támogatások adatait az Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszer (IIER) Adattár funkciójából,

továbbá a Széchenyi Terv Plusz Térképtér szolgáltatásából nyertem. A támogatások az alábbi programokat tartalmazzák 2023. január 31. záró nappal;

- Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006) (NFT)
- Új Magyarország Fejlesztési Terv (2007-2013) (ÚMFT)
- Széchenyi 2020 (2014-2020)
- Széchenyi Terv Plusz (2021-2027)
- Brexitkár- enyhítő program (2021-2022)
- Helyreállítási és Ellenállóképességi Terv (2022-) (RRF)

Az SPSS-ben végzendő faktor-, majd klaszteranalízishez a mutatóimat az elemzési metódusok érzékenysége okán tovább kellett szűrnöm, mivel a mutatóknak matematikailag is jól megválasztottnak kellett lenniük. Ennek, pedig azaz oka, hogy többváltozós matematikai- statisztikai módszert használtam az adatok vizsgálata során, amelyeknek így bizonyos, alább kifejtett feltételeknek is eleget kellett tenniük. (Tóth et al, 2010) Így jutottam el odáig, hogy a 42 feltöltött mutatót az 1. táblázatban feltüntetett 10-re kellett csökkentenem. Az SPSS programban végzett faktorelemzés egyik alapfeltétele, hogy a vizsgálandó mintának (jelen esetben a településszám) legalább tízszer nagyobb kell lennie a változók számánál (adatok).

Ekképpen juthattam el addig, hogy a munkám harminckettő évet le tud fedni. Ettől viszont egy település kivétel, amely a Bugac és Jászszenlászló között elhelyezkedő Móricgát. A település a rendszerváltást követően, csak 1993. június 1-jén vált önállóvá Jászszenlászló községből kiválva. Ezen oknál fogva a száz lakosra jutó SZJA-t fizetők és az ingázók még nem szerepelt 1990-ben, így az SZJA fizetők esetében az 1994-es, valamint az ingázók tekintetében a 2011-es népszámlálásból származó adatot tudtam felhasználni. Az új település kiválása viszont torzítja Jászszenlászló népsűrűség adatát, amelyet a vizsgálat során figyelembe vettem. A területi változás értéke csaknem 33 km², a lakosságbeli változás pedig 705 fő.

A kiválasztott mutatók segítségével a települések mérhető, objektív állapota mellett, a mérhetetlen, szubjektív állapotra is következtetéseket levonni. Így kaphatok egy komplex, szinte mindenre - kivétel az ökológiára - kiterjedően egzakt képet a településekről és a vizsgálatok során kialakuló településcsoportokról.

A felhasználandó ökológiai adatok jelentős részének az értéke minden adatbázisban nulla volt és csak elvétve találtam attól eltérő értékkel rendelkező települést. Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség, illetve az Agrárminisztérium adatsorai ugyan ebből a szempontból megfeleltek volna az analízisek elvégzéséhez, viszont az SPSS-be betáplált adatok jósága egyik esetben sem volt megfelelő.

A társadalom állapotáról a legpontosabb képet viszont a demográfiai mutatókból kaphatunk, amelyekből több is szerepel az elemzésben.

A társadalom fejlődésének vizsgálata azért is lényeges, mivel a társadalom fejlődése lokális szinteken dől el, amit viszont a lakosság életminősége határoz meg. (Báger et al, 2010)

A gazdaság állapota tekintetében már árnyaltabb a helyzet, mivel a legnépszerűbb mutató az egy főre eső GDP mutató, amely tekintetében viszont már régóta tudjuk, hogy elavult, nem ad teljes körű visszajelzést egy térség vagy ország vonatkozásában. A gazdasági mutatók között is igyekeztem olyanokat kiválasztani és dolgozni azon, hogy a jóságuk az elemzések elkészítéséhez megfelelőek legyenek.

1.Táblázat: A faktoranalízishez alkalmas mutatók

Alkalmazott mutatók:
Népsűrűség változása (fő/km ²) 1990-2022
1 főre eső belföldi jövedelem (Ft) 2022
Napeleemes házak aránya (%) 2022
Diplomások változása (%) 1990-2022
100 lakásra jutó lakosok számának változása 1990-2022
100 lakosra jutó SZJA-t fizetők aránya (%) 1992-2022
Természetes szaporodás, fogyás (ezrelék) 1990-2022
1 főre eső EU-s támogatások nagysága (fő/Ft) 2023.01.31.
Munkanélküliek változása (%) 1990-2022
Ingázók arányának változása (%) 1990-2022

Forrás: Saját szerkesztés 2024.

3. Eredmények és azok megbeszélése

3.1 Faktorelemzés eredménye

Az elvégzett faktoranalízis eredményeit a 2. táblázatban tüntettem fel a változókhoz tartozó faktortartalmakkal és faktor elnevezésekkel.

Egy faktorba csakis azok a változók kerültek, amelyek értékei egy irányba változnak. Ennek az oka, hogy ha egy változó faktortartalma alacsony, annyiban kevésbé magyarázza többi változó szóródását. Tóth és szerzőtársai (2010) szerint a faktorsúlyok előjele azt mutatja meg, hogy az egyes mutatók miképpen hatnak a főfaktor alakulására.

2. Táblázat: A Homokhátság településeinek faktorai

Változók	Változók faktortartalma	Faktor neve
Népsűrűség változása (fő/km ²) 1990-2022	,798	Urbánus
1 főre eső belföldi jövedelem (Ft) 2022	,816	
Napelemes házak aránya (%) 2022	,860	
Diplomások változása (%) 1990-2022	,848	
100 lakásra jutó lakosok számának változása 1990-2022	,503	Család
100 lakosra jutó SZJA-t fizetők aránya (%) 1992-2022	,772	
Természetes szaporodás, fogyás (‰) 1990-2022	,773	
1 főre eső EU-s támogatások nagysága (Ft/1fő) 2023.01.31.	,873	Gazdaság
Munkanélküliek változása (%) 1990-2022	,538	
Ingázók arányának változása (%) 1990-2022	,739	Ingázás

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

Az első faktorba került a népsűrűség, az egy főre eső belföldi nettó jövedelem, a napelemes házak aránya, valamint a diplomával rendelkezők, így a faktornak az Urbánus elnevezést adtam. A második faktorba a 100 lakásra jutó lakónépesség, a 100 főre jutó SZJA fizetők száma, illetve a természetes szaporodás és fogyás mutató alakulása került, így a Család nevet kapta. A harmadik faktor, amely a Gazdaság nevet kapta, az egy főre jutó EU-s támogatások és a munkanélküliek alakulása mutatókat tartalmazza. Az utolsó, negyedik faktor az Ingázás megnevezést kapta, mivel csak egy, az Ingázók arányának változása mutatót foglalja magában.

Mivel a mintanagyságnak legalább tízszer nagyobbnak kell lennie a változók számánál, ezért sok elemzésre volt szükség, hogy megtaláljam azon

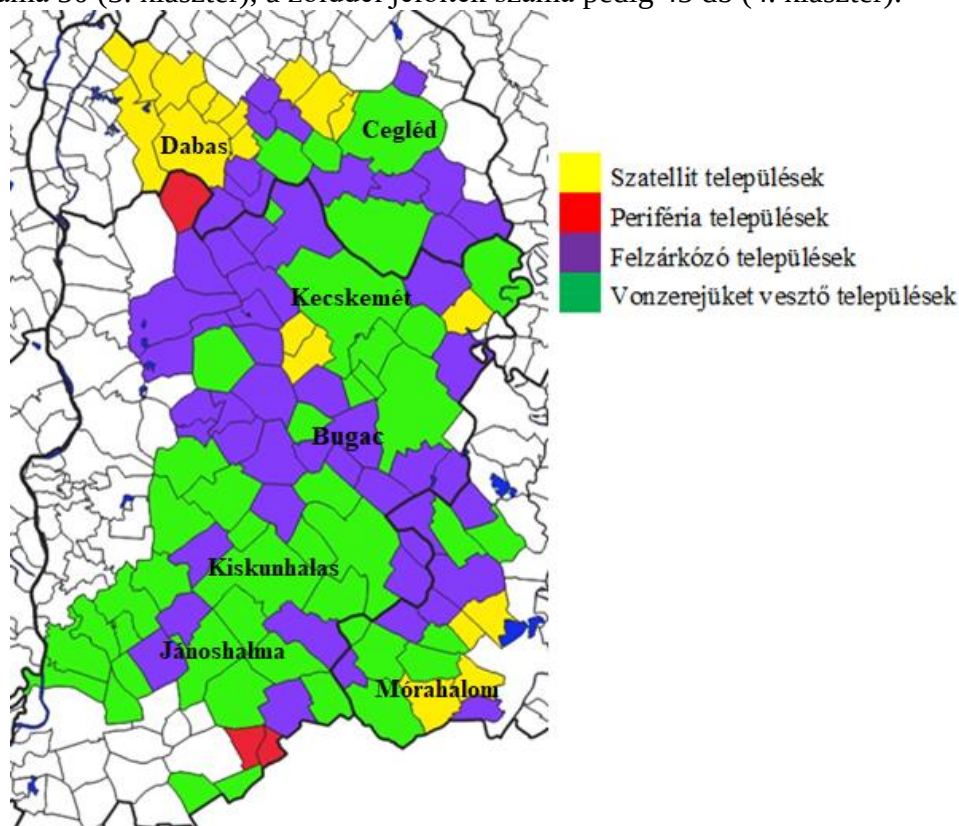
változócsokrot, amellyel elemezni tudom a Homokhátság vidékgazdaságának változásait.

3.2 Klaszterelemzés eredménye

A faktorelemzés eredményeképpen létrejött faktorkoordinátákkal elvégeztem a klaszteranalízist négy, továbbá három klaszterszámmal is. Ezt tettem azért, mivel ezen két klaszterszám szerint elvégzett elemzés eredményeként nem alakult ki egy-két települést tartalmazó klaszter. A nagyobb klaszterszám megadásakor viszont mind a kettő vizsgált (öt és hat klaszterszám) esetben több település is egyedül alkotott egy.

3.3 Négy klaszterszámos vizsgálat eredménye

Ezen vizsgálati módszer alkalmazásával a települések a 2. ábrán szemléltetett módon különültek el, amely szerint a citromsárgával jelölt települések 19 db (1. klaszter), a piros színnel jelölt települések száma 3 (2. klaszter), a lilával jelöltek száma 50 (3. klaszter), a zölddel jelöltek száma pedig 45 db (4. klaszter).

2. ábra: A négy klaszterszámos vizsgálat szerinti településtipizálás

Forrás: saját szerkesztés, 2024.

Az 1. klaszter két ok miatt is a **Szatellit települések** elnevezést kapta. Egyrészt a térképen való elhelyezkedésük miatt, másrészt pedig azok szerint a tendenciák alapján, amelyeket produkáltak a vizsgált időszakban. Mindegyik egy nagyváros (Budapest, Kecskemét, Szeged) vonzáskörzetében található. A térképen ugyan

szerepel három Pest vármegyei település (Albertirsa, Ceglédbercel, Pilis) amelyek szigetszerűen helyezkednek el, de azokat mégis Budapest vonzáskörzetéhez tartozónak tartom tapasztalataim alapján, mivel kiváló vasúti és közúti kapcsolataik okán településenként több ezres, összesen pedig több mint tízezres azok száma, akiknek legnagyobb része Budapestre ingázik. Emellé párosulnak azok a diákok és hallgatók, akik a fővárosban folytatják tanulmányaikat.

A klaszterbe tartozó települések – amint arra az elnevezésükből is következtethetünk - mind gazdasági és mind társadalmi mutatók terén kimagasló értékekkel bírnak. A klaszter településeinek 47%-a városi ranggal rendelkezik.

A népsűrűség növekedése, a diplomások aránya, a napelemmel rendelkező lakások aránya, a 100 lakásra jutó lakónépesség száma, valamint az egy főre eső nettó jövedelem messze pozitív értelemben megelőzi a többi klaszter ugyanezen mutatóit. A munkanélküliek növekedése viszont csak a második legjobb, amit csak első ránézésre lehet annak tekinteni. Ez történik azért, mert a 3. táblázatban is láthatóan az egyébként is alacsony 1990-es érték, amely 1,24% volt, 2022-re 2,96%-ra növekedett, amely így is a legalacsonyabb a klaszterek között. Tehát e tekintetben is a legjobb értéket hozta a településcsoport.

Ami a többi klasztert illeti a Periféria települések vonatkozásában kiemelkedő arányú volt a növekedés, ami nem csak a súlyos elvándorlásnak köszönhető, hanem a munkahelyek megszűnésének és a természetes fogyás gyors habár lassuló ütemének is. A másik két településcsoport hozza az országos átlagot 2022-ben, vagyis a foglalkoztatottság gyakorlatilag ezek vonatkozásában is teljes.

3. Táblázat: A munkanélküliek településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (%)	2022 (%)	különbség (%)
Szatellit települések	1,24	2,96	1,72
Periféria települések	1,50	5,52	4,02
Felzárkózó települések	1,93	3,42	1,48
Vonzerejüket vesztő települések	1,57	3,50	1,93

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A természetes fogyás és szaporodás mutató ugyan jelentős mértékű természetes fogyás lassulásról árulkodik, mégis a legrosszabb kiinduló és a záró adatok állnak a háttérben. Amint az a 4. táblázatból kitűnik a Vonzerejüket vesztő településeket leszámítva minden klaszter esetében lassult a természetes fogyás tendenciája. A jelenség mögött álló indokok között megtaláljuk a magas ingatlan árakat, valamint azt, hogy a klaszterben találjuk a Homokhátság legnagyobb lélekszámú településeit, ahol a gyermekvállalás kisebb mértékű vélhetően a karrierépítés, valamint annak a divatnak köszönhetően, amely szerint a gyermekvállalás lekorlátozza az egyén szabadságát és pénzügyi szempontból

szegénnyé teszi. A gyermekvállalás a kisebb településeken viszont nagyobb mértékű annak ellenére is, hogy alacsonyabbak a bérek, a magasabbak a megélhetési költségek, illetve a helyben megtalálható szolgáltatások száma csekély, színvonala pedig alacsony. A kisebb településeken nem feltétlenül a helyi értelmiségi vállal gyermeket, hanem az aluliskolázott, a cigánysághoz tartozók között, akik az állami és az önkormányzati szociális ellátó rendszert jelentősen leterhelik a nagycsaládos modellnek köszönhetően.

4. Táblázat: A természetes fogyás és szaporodás településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (‰)	2022 (‰)	különbség (‰)
Szatellit települések	-2,95	-1,84	1,11
Periféria települések	-14,48	-9,41	5,07
Felzárkózó települések	-6,12	-4,02	2,10
Vonzerejüket veszítő települések	-1,90	-8,91	-7,01

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

Az egy főre eső EU-s támogatások mutató az egyetlen, amelyben a negyedik, utolsó helyre került a klaszter. (5. táblázat) Ennek a legnagyobb oka pedig az, hogy a klaszter települései kedvezőbb pénzügyi és társadalmi helyzetben vannak, így nem szorulnak rá az egyébként jelentős adminisztrációs terheket jelentő EU-s támogatásokra. Emellett voltak pályázatok, amelyekre ugyan szükségük lett volna, de az alacsony támogatási intenzitás miatt nem nyújtottak be támogatási kérelmet. Ez az eset leginkább a Pest vármegyei, vagyis a KMR településeit érintette. Ezt a helyzetet megoldandóan viszont 2017-ben Nagykőrös vezetésével összefogott dél-Pest megyei települések sikeresen lobbiztak a támogatási intenzitások növelése mellett. Azóta számos dél-Pest vármegyei településen valósultak meg pályázatok.

5. Táblázat: Az egy főre eső EU-s támogatások a településcsoportok átlagában

	Egy főre eső EU-s támogatások (Ft/fő)
Szatellit települések	1 947 797
Periféria települések	26 293 888
Felzárkózó települések	2 563 141
Vonzerejüket veszítő települések	2 662 577

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

Az egy főre eső EU-s támogatások mutató legmagasabb értéket a **Periféria települések** tekintetében vette fel, ami egyrészt annak köszönhető, hogy az érintett három település – Bácsszőlős, Csikéria, Kunpeszér – lakosainak a száma a Homokhátság többi településéhez képest alacsony; 300 és 800 fő között mozog. Másrészt a településekre a Nemzeti Fejlesztési Terv, valamint az Új

Magyarország Fejlesztési Terv idején a homokhátsági átlaghoz képest jóval több forrás jutott.

Ugyan a kormányzat láthatóan próbálja javítani ezeknek a településeknek az élhetőségét, de a két határmenti település nagyon súlyos válságban van, melyet alátámaszt az is, hogy a 290/2014 (XI.26.) Kormányrendelet értelmében Komplex programmal fejlesztendő járásban (Bácsalmási járás) fekszik mindkettő, továbbá az a történelmi tény, hogy Csikéria eredetileg szabadkai tanya volt, amely a Trianoni békeszerződés következményeként elszakadt az anyatelepülésétől Szabadkától, ami esemény negatívan hatott a település fejlődésére. A klaszter másik tagja Bácsszőlős, amely csak 1952-ben alakult önálló községgé több határrész egyesítése által. A település megalakulásakor prosperáló volt, - csaknem 3.000-en lakták -, de a II. Világháború és a német ajkú lakosság kitelepítése örökre megpecsételte a leszakadását.

A Periféria településeinek térképen való elhelyezkedése nem egységes, belső és külső periférián is fekszenek. Kunpeszér, Bácsszőlőssel és Csikériával szemben viszont valamivel jobb helyzetben van, amelyet a mutatók is alátámasztanak. Csupán az egy főre eső támogatások mutató vett fel a klaszter átlagához közeli értéket.

A periféria települések viszont nem minden index tekintetében mutatják a Homokhátság leghátrányosabb településkategóriáját. A 100 főre jutó SZJA fizetők száma 42,17%-kal emelkedett, amely a 6. táblázatban is látható módon a második legjobb változás. A klaszterek a Szatellit településeken a változás mértéke nem a legnagyobb, amely leginkább annak köszönhető, hogy már a kiinduló adat is magas volt. Ennek ellenére a 2022-es adat jelentősen kiemelkedik a Homokhátságon. A Periféria, valamint a Felzárkózó települések tekintetében a mutató szintén emelkedett, de az elnevezéseknek megfelelően a Felzárkózók növekedése jóval meghaladta a Periféria három települését. A Vonzerejüket veszítő települések értékei teljes mértékben alátámasztják annak elnevezését, pláne ha azt is figyelembe vesszük, hogy a népsűrűsége ennek a klaszternek jelentős mértékben, 4,29 fő/km²-rel csökkent. Ennél kedvezőtlenebb értéket csak a Periféria települései produkáltak.

A mutatók szerint az országosan megemelt foglalkoztatottság leginkább a Periféria, valamint a Felzárkózó településeken fejtette ki hatását.

6. Táblázat: A 100 lakosra jutó SZJA-t fizetők településcsoportonkénti átlag arányának alakulása

	1992 (fő/100 lakos)	2022 (fő/100 lakos)	különbség (%)
Szatellit települések	39,21	53,29	36,27
Periféria települések	33,21	47,45	42,17
Felzárkózó települések	33,12	50,81	54,80
Vonzerejüket veszítő települések	39,12	49,63	27,68

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A másik két kedvező mutatója a klaszternek a már korábban bemutatott egy főre eső támogatások, valamint a természetes fogyás lassúbb dinamikája a többi klaszterhez képest.

A Periféria településeket sok veszély fenyegeti, de az egyik legszembetűnőbb az a kiüresedés, amikor a lakosságszám csökkenő tendenciát mutat, így pedig a népsűrűség is redukálódik. A 7. táblázat a népsűrűség alakulását mutatja, ami alá is támasztja a klasztereknek adott elnevezéseket, hiszen a legnagyobb emelkedést a Szatellit települések, míg a legnagyobb csökkenést a Periféria települések érték el. A Felzárkózó települések tekintetében egy minimális emelkedésnek vagyunk a tanúi, míg a Vonzerejüket veszítő településekre hiába költöznek más településekről, a természetes fogyás mértéke jóval meghaladja azt. A Felzárkózó települések tekintetében egyébként egyfajta pozitív nivellálódásról beszélhetünk, amely szerint egyre inkább közelebb helyezkednek a mutatói a Vonzerejüket veszítő településekhez. Ez utóbbi települések az elnevezésük ellenére fejlettek tekintendők az egyébként kedvező 2022-es adataik alapján, csak közben a településeik nagy részén elindult egy szuburbanizációs és dezurbanizációs folyamat, amely már nem csak a népsűrűségben manifesztálódik. A városok népsűrűsége rohamosan csökken, 8,9 fő/km²-rel. Ugyanez a községek tekintetében csupán 2,39 fő/km². Fontos viszont megjegyezni azt, hogy a községek sem egységes képet mutatnak, mivel a nagyvárosokhoz közeliak magukhoz vonzzák a lakosságot. Ez a jelenség arra az óvatosságra enged következtetni, hogy a szatellit települések száma növekszik. Következtetésemet alátámasztják a klaszter átlagához képest magasabb értékkel bíró napelemes házak aránya, a magasabb egy főre eső nettó jövedelem, a diplomások nagyobb mértékben történő növekedése.

7. Táblázat: A népsűrűség településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő/km ²)	2022 (fő/km ²)	különbség (fő/km ²)
Szatellit települések	118,35	165,77	47,42
Periféria települések	19,96	15,34	-4,62
Felzárkózó települések	42,07	42,44	0,38
Vonzerejüket veszítő települések	62,92	58,63	-4,29

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A **Felzárkózó települések** népsűrűségének csekély emelkedése óvatos optimizmusra adhat okot, mivel, amint azt láthattuk korábban, a természetes fogyás nagymértékben csökkent és a 2022-es értéke a második legjobb a klaszterek közül. Az óvatos optimizmust támasztja alá az is, hogy a korábbi belföldi elvándorlás, melynek mértéke 4,9‰ volt 1990-ben, 2022-re a trend megfordult és 1,0‰-et ért el a belföldi odavándorlás.

A klaszter települései a térképen inkább a Vonzerejüket veszítő városok körül helyezkednek el, amelyek így jóformán felszívják a városok kiáramló lakosokat. A klaszter települései közül csak hat település visel városi rangot az ötvenből. Ebből a hat város közül viszont négy (Balástya, Kerekegyháza, Lajosmizse, Örkény) az M5 autópálya mentén helyezkedik el, egy város (Tompá) jelentős határátkelőhely mellett, egy (Szabadszállás) pedig távol nagyobb városoktól szolgáltat városi szolgáltatásokat a Kiskunságon.

A településcsoportba tartozó települések ingázási aránya (8. táblázat) növekedett a legkevésbé, miközben a leginkább a Periféria településeké nőtt. A mutató megítélését viszont szükséges klaszterenként megítélni, mivel a mutató növekedése nem feltétlenül jelent jót.

A Satellit települések vonatkozásában a mutató növekedése a településcsoport kialakulásának velejárója, mivel az itt élők a közeli központi településre járnak dolgozni. Az ingázás ezekben a térségekben egy jelentős probléma, mivel számos térségi probléma okozója. Ilyen többek között a közlekedési kapacitások és a természeti környezet jelentős terhelése. Az ingázás növekedése, ezek miatt inkább negatív. Míg 1990-ben a foglalkoztatottak egyharmada, addig 2022-ben már a kétharmada vált ingázóvá.

A Periféria települések esetében viszont a jelenséget inkább pozitívan értékelem, mivel az látszik, hogy az emberek nem hagyják el a lakótelepülésüket, azok nem ürülnek még nagyobb mértékben, viszont a más településen megtermelt jövedelmet helyben is el tudják költeni, amely a helyi gazdaságot támogathatja. Az 1990-es évben a klaszter településeinek csupán az hetede volt ingázó, míg 2022-ben már több mint a fele.

A Felzárkózó települések tekintetében a folyamat inkább negatív, mivel arányaiban nézve 1990-ben a foglalkoztatottak körülbelül az egyharmada ingázott, addig 2022-ben már majdnem a fele.

A Vonzerejüket veszítő települések pedig megfelelően az elnevezésüknek produkáltak magas ingázási mutatót. Ennek oka inkább az, hogy az egyébként képzetesebb munkavállalók mobilisabbak. (Ez a jelenség áll fenn a Szatellit települések tekintetében is.) Így ahogy nőtt a diplomások aránya úgy lett magasabb az ingázók aránya is a foglalkoztatottak között. Míg 1990-ben a foglalkoztatottak csupán nyolcada ingázott, addig 2022-ben már majdnem az egyharmada.

8. Táblázat: Az ingázás településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő)	2022 (fő)	különbség (%)
Szatellit települések	1 292	2 279	94,04
Periféria települések	100	144	102,56
Felzárkózó települések	368	659	83,44
Vonzerejüket veszítő települések	508	1 189	100,74

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A diplomával rendelkezők aránya a Felzárkózó települések tekintetében több mint a háromszorosára nőtt, melyet csupán a Szatellit települések előznek meg. A 9. táblázat alapján elmondható, hogy minden klaszterben növekedett a diplomások aránya és a Felzárkózó települések lassan beérik a Vonzerejüket veszítetteket. A Periférián történt a legkisebb mértékű növekedés, amely azt a jelenséget támasztja alá, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők elhagyják ezeket a településeket.

9. Táblázat: A diplomával rendelkezők arányának településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (%)	2022 (%)	különbség (%)
Szatellit települések	2,63	11,40	8,76
Periféria települések	1,97	3,62	1,65
Felzárkózó települések	1,86	6,04	4,18
Vonzerejüket veszítő települések	2,87	7,45	4,58

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A 11. táblázat nagyságrendileg megegyezik az 1992-es (10. táblázat) értékekkel, viszont az látható, hogy a Felzárkózó települések 1992-ben a **Vonzerejüket veszítő települések** jövedelmi mutatójának a 80%-án álltak, addig 2022-re a 96%-án, vagyis pozitívnivellálódik a mutató. A magas diplomások aránya, a magas jövedelem mutató a Szatellit településeknél alátámasztja azt, hogy a képzetesebb és magasabb jövedelemmel rendelkezők élnek ezeken a településeken. Az adatokból az is kiderül, hogy a Szatellit települések elhúznak a Vonzerejüket veszítők mellett, mivel 1992-ben 16% volt, addig 2022-ben már 34% volt a különbség. Viszont a Periféria települések, amelyeknél a

legalacsonyabb a nettó jövedelem szintén pozitívan nivellálódnak – viszont nagyon kis mértékben - a legmagasabb értékekkel bíró Szatellit településekhez. Míg 1992-ben A Periféria mutatója a Szatelliténak az 59%-a volt, addig 2022-ben az 57%-a.

10. Táblázat: Az egy főre eső 1992. évi nettó belföldi jövedelem településcsoportonkénti átlaga

	1992 (Ft/fő)
Szatellit települések	80 227
Periféria települések	47 382
Felzárkózó települések	55 742
Vonzerejüket veszítő települések	69 215

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

11. Táblázat: Az egy főre eső 2022. évi nettó belföldi jövedelem településcsoportonkénti átlaga

	2022 (Ft/fő)
Szatellit települések	2 270 554
Periféria települések	1 299 264
Felzárkózó települések	1 630 617
Vonzerejüket veszítő települések	1 699 168

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A következő mutató, a 2022-es évi napelemmel rendelkező lakások aránya (12. táblázat) nagyságrendileg megegyezik a jövedelmi mutatókkal, vagyis ez azt jelenti, hogy napelemes rendszert a számos, magas intenzitású támogatás ellenére még mindig a magasabb keresetűek engedhetik meg maguknak. Ez ma már kihatással van a természeti környezetre, valamint a háztartások jövedelmi helyzetére is. Előbbire azért gyakorol hatást, mert a fosszilis energiával fenntartott háztartások nagyobb mértékben károsítják az ökológiát, utóbbira pedig azért, mert a napelemes rendszer helyes használatával a háztartások hosszú távon a rezszi számláikat tudják csökkenteni.

12. Táblázat: A napelemmel rendelkező lakások településcsoportonkénti átlaga 2022-ben

	2022 (%)
Szatellit települések	32,39
Periféria települések	13,78
Felzárkózó települések	18,70
Vonzerejüket veszítő települések	21,46

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A 100 lakásra jutó lakónépesség (13. táblázat) mutató jobb megértéséhez szintén segítségül szükséges hívni két adatot, melyek a lakónépesség (14. táblázat), valamint a lakásállomány (15. táblázat).

13. Táblázat: A 100 lakásra jutó lakónépesség településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő/100 lakás)	2022 (fő/100 lakás)	különbség (fő/100 lakás)	különbség (%)
Szatellit települések	263,83	248,87	-14,96	-6,01
Periféria települések	215,44	162,46	-52,97	-32,61
Felzárkózó települések	222,17	201,31	-20,86	-10,36
Vonzerejüket veszítő települések	250,58	204,04	-46,54	-22,81

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

14. Táblázat: A lakónépesség településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő)	2022 (fő)	különbség (%)
Szatellit települések	5 650	7 340	33,05
Periféria települések	715	568	-19,46
Felzárkózó települések	2 628	2 477	-9,09
Vonzerejüket veszítő települések	8 498	7 893	-13,37

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

15. Táblázat: A lakásállomány településcsoportonkénti átlagának alakulás

	1990 (db)	2022 (db)	különbség (%)
Szatellit települések	2 119	2 955	41,17
Periféria települések	344	343	-4,96
Felzárkózó települések	1 122	1 174	2,54
Vonzerejüket veszítő települések	3 336	3 894	6,18

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

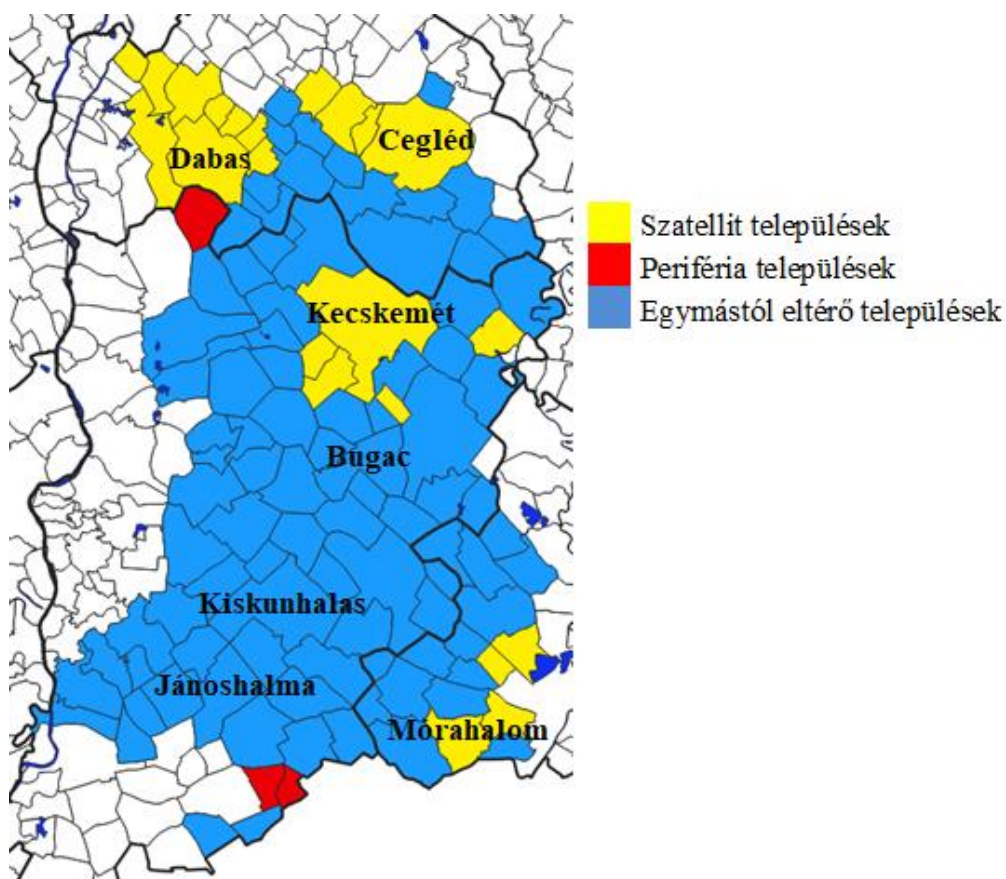
A három adat vizsgálatából kiderül, hogy a Szatellit települések lakónépessége növekedett csupán, melyet egy több mint 41%-os lakásállomány követett. Ennek köszönhetően pozitív értékelendő a 100 lakásra jutó lakónépesség 6,01%-os csökkenése. A többi településcsoport vonatkozásában viszont a lakónépesség jelentős csökkenése mellett, a lakásállomány csekély mértékben növekedett. Emiatt láthatjuk azt, hogy mindegyik klaszter esetében csökken a vizsgálatba bevont mutató, csak a Periféria, a Felzárkózó, valamint a Vonzerejüket veszítő településcsoportok tekintetében a csökkenés negatív tendenciának köszönhető ellenben a Szatellit településekkel.

3.4 Három klaszterszámos vizsgálat eredménye

A három klaszterszámos vizsgálat eredményét a 3. ábra szemlélteti, amely szerint az első klaszter a **Periféria települések** nevet kapta, melybe ugyanaz a három település tartozik, mint az előző vizsgálati modell hasonló elnevezésű településcsoportjába. Ezeket a településeket szintén piros színnel jelöltem.

A második klaszter, melybe a citromsárgával jelölt 19 település tartozik a **Szatellit települések** csoportját állapítottam meg. Ennek oka, hogy három település kivételével ugyanazok a települések szerepelnek benne, mint a négy klaszterszámos vizsgálat ugyanezen elnevezésű klaszterében. A kivételt képező három település Cegléd, Kecskemét, valamint Városföld, melyek az előző elemzésben a Vonzerejüket vesztő települések klaszterbe tartoznak.

A térképen világos kék színnel kiemelt települések az **Egymástól eltérő települések**, melybe azon 92 település tartozik, amelyek az előző elemzésben a Feltörekvő települések, illetve a Vonzerejüket vesztő települések településcsoportokba tartoznak. Az átfedés teljes, kivéve az előző bekezdésben felsorolt településeket, mivel azok részét képezték a Vonzerejüket vesztő településeknek. Emiatt az ellentmondásos átfedésnek köszönhetően kapta a nevét a klaszter.

3. ábra: Három klaszterszámos vizsgálat szerinti településtipizálás

Forrás: saját szerkesztés, 2024.

A települések egyezősége okán a Periféria települések ugyanazokkal a jellemzőkkel bírnak jelen elemzésben is, viszont a többi klaszter kissé átalakult. A munkanélküliség (16. táblázat) minden településcsoportban növekedett, de a leginkább a Periféria településeken. A Szatellit és az Egymástól eltérő települések növekedési rátája között vajmi kevés a különbség, viszont a Szatellit települések jobb 1990-es mutatója okán a 2022-es mutató is kedvezőbb helyzetet szemléltet. Az 1990-es adatok között nincsenek érezhető eltérések, viszont a 2022-es mutatók már inkább arról árulkodnak, hogy egy nagyobb fokú differenciáltság alakult ki a településcsoportok között.

16. Táblázat: A munkanélküliek településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (%)	2022 (%)	különbség (%)
Periféria települések	1,50	5,52	4,02
Szatellit települések	1,27	2,93	1,66
Egymástól eltérő települések	1,77	3,48	1,71

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A természetes fogyás, - amint a 17. táblázatban is látható - lassult az Egymástól eltérő települések kivételével mindenhol, amely így hasonlóságot mutat a négy klaszterszámos vizsgálatban megállapított Vonzerejüket vesztő településekkel. A különbség csupán a mértékben van, ugyanis, amíg jelen vizsgálatban a gyorsulás üteme 2,19‰, addig az előző csoporté kiemelkedő, 7,01‰. A kettő közötti különbséget az adja, hogy az Egymástól eltérő településcsoportba bekerültek a Felzárkózó települések, amelyeknek lassult a természetes fogyás üteme, valamint kikerült Cegléd, Kecskemét, és Városföld, melyek átlagos természetes fogyás üteme 4,67‰-kel gyorsult.

A Periféria települések jelen esetben is nagymértékű természetes fogyás lassulást prezentálnak, de mind az 1990-es, mind a 2022-es mutató a legrosszabb a klaszterek között, a Szatellit települések pedig a legkedvezőbb értékeket tudhatják magukénak.

17. Táblázat: A természetes fogyás és szaporodás településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (‰)	2022 (‰)	különbség (‰)
Periféria települések	-14,48	-9,41	5,07
Szatellit települések	-2,65	-2,10	0,55
Egymástól eltérő települések	-4,23	-6,42	-2,19

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A Periféria települések jelen elemzésben is a legtöbb támogatást kapták egy főre vetítve (18. táblázat), amely viszont fordítottan arányos az egyébként

településekre érkezett nominális támogatás nagyságával. Ez az alacsony, három településszámnak köszönhető. A Szatellit települések a három klaszterszámos vizsgálatban is a legalacsonyabb értékkel bírnak, szintén a fejlettségük és a KMR-t érintő korábban ismertetett okok miatt. A klaszter jelenlegi értéke viszont alacsonyabb, mivel Cegléd és Városföld is bekerült a maguk 1.063.245,- Ft/ fő és 2.088.369,- Ft/ fő mutatóikkal. A csökkenést pedig ezek szerint Kecskemét kiugró 2.887.035,- Ft/fő nagyságú mutatója sem tudta kompenzálni. Az Egymástól eltérő települések viszont ennek köszönhetően magasabb összeget értek el, mint a Felzárkózó és a Vonzerejüket veszítő települések átlaga.

18. Táblázat: Az egy főre eső EU-s támogatások a településcsoportok átlagában

	Egy főre eső EU-s támogatások (Ft/fő)
Periféria települések	26 293 888
Szatellit települések	1 884 954
Egymástól eltérő települések	2 646 871

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A következő, 100 lakosra jutó SZJA-t fizetők aránya (19. táblázat) a legnagyobb mértékben az Egymástól eltérő települések tekintetében növekedett, melytől alig lemaradva produkált nagymértékű növekedést a Periféria települések klaszter. Ebben a modellben a Szatellit települések érték el a legkisebb növekedési ütemet mely részben vág egybe a négy klaszter számos vizsgálatban tapasztaltakkal, mivel ott a Szatellit települések a második leggyengébb növekedési ütemet produkálták.

A mutató szerint a foglalkoztatottság országos növelése leginkább a Periféria településeket, valamint az Egymástól eltérő településeken okozott nagyobb növekedést.

19. Táblázat: A 100 lakosra jutó SZJA-t fizetők településcsoportonkénti átlag arányának alakulása

	1992 (fő/100 lakos)	2022 (fő/100 lakos)	különbség (%)
Periféria települések	33,21	47,45	42,17
Szatellit települések	39,63	53,25	34,79
Egymástól eltérő települések	35,76	50,16	42,50

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A népsűrűség (20. táblázat) alakulása tekintetében a Szatellit települések messze felülteljesítenek a többi klaszterhez képest, viszont ha közelebbről vizsgáljuk a jelenlegi értéket, akkor a háttérben egy romlás áll a négy klaszter számos vizsgálatban megállapított 47,42 fő/km²-rel szemben. Ennek pedig az a három település az oka, amelyek bekerültek a klaszterbe; Cegléd, Kecskemét, Városföld. A két város népsűrűségének átlagos csökkenése (4,3 fő/km²)

lényegében eléri a Periféria településeket. Városföld bővülése viszont alacsony, $1,7\text{fő}/\text{km}^2$. Az Egymástól eltérő települések a Felzárkózó és a Vonzerejüket vesztő települések népsűrűség csökkenésével ($1,96\text{fő}/\text{km}^2$) szemben emiatt a három település miatt kisebb értéket ért el. A 26. táblázat elárulja, hogy ebben a vizsgálatban is a legritkábban lakott térségek a Periféria települések és azokban is volt a legnagyobb mértékű a népsűrűség csökkenés, míg a Szatellit települések a legsűrűbben lakottak, és népsűrűségük nagymértékben tovább növekszik.

20. Táblázat: A népsűrűség településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő/km ²)	2022 (fő/km ²)	különbség (fő/km ²)
Periféria települések	19,96	15,34	-4,62
Szatellit települések	128,29	169,13	40,84
Egymástól eltérő települések	47,40	45,54	-1,87

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A településcsoportok ingázási mutatói (21. táblázat) a jelenlegi vizsgálatban is nagy szórást mutat. A Periféria változatlansága mellett a Szatellit települések mutatóját 15%-kal megnövelte Cegléd (246,47%) és Kecskemét (341,53%) kiugró értéke. Városföld viszont jóval elmarad ezektől az értékektől a maga 75,51%-ával. A négy klaszteres modellben a Szatellit települések mutatója 94,04% volt, ami jóval elmarad a legmagasabb Periféria településektől, de jelen vizsgálatban a legnagyobb mértékű növekedést tudhatja magáénak. Az Egymástól eltérő települések a két említett város klaszterváltása okán valamivel elmaradnak az összehasonlításához használt két klaszter átlagától, ami így egy kisebb mértékű növekedést mutat a vizsgált időszakban.

21. Táblázat: Az ingázás településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő)	2022 (fő)	különbség (%)
Periféria települések	100,00	144,33	102,56
Szatellit települések	1 301,23	2 651,00	109,44
Egymástól eltérő települések	404,11	776,36	87,87

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A három település átrendeződése a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányát (22. táblázat) sem javította a Szatellit települések tekintetében. Az előző elemzésben a növekedés értéke 8,76% volt, míg a három település átlagos növekedési üteme 7,51%. A legmagasabb a megyei jogú városé volt, amely 9,03%, de Cegléd (6,33%) és Városföld (7,16%) lerontották a mutatókat. Ettől függetlenül a legmagasabb kiinduló és záró értéke is ennek a klaszternek van, a legrosszabb pedig a Periféria településeknek. Jelen mutató kapcsán viszont az Egymástól eltérő települések értéke is alacsonyabb, mint az előd klaszterké.

Ennek pedig azaz oka, hogy míg a három település értéke alacsony volt a korábban megállapított Szatellit településekéhez képest, addig az előd klaszterek átlagos értékéhez képest pedig mindhárom település mutatója jóval magasabb volt.

22. Táblázat: A diplomával rendelkezők arányának településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (%)	2022 (%)	különbség (%)
Periféria települések	1,97	3,62	1,65
Szatellit települések	2,96	11,54	8,58
Egymástól eltérő települések	2,25	6,52	4,27

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

Az egy főre eső nettó belföldi jövedelem nagyságrendileg nem változott 1992 (23. táblázat), valamint 2022 (24. táblázat) között. A legkevesebb a Periféria településeken, a legtöbb pedig a Szatellit klaszterben. A három település átrendeződése ebben az esetben is meglátszik, mivel a Szatellit településeké az előző modellben mind 1992-ben, mind 2022-ben alacsonyabb volt, mint a jelenlegi modellben megállapításra került klaszter értéke. Az Egymástól eltérők klaszternél pedig ugyanaz történt, mint az ingázás mutató esetében, vagyis alacsonyabb lett az értéke, mint az előd klaszterek átlaga. Tehát a három település belföldi nettó jövedelem értéke mind a két évben jóval meghaladta a Szatellit településeket és a hátsági átlagot, amik miatt az átrendeződésük másik klaszterbe kimutatható.

23. Táblázat: Az egy főre eső 1992. évi nettó belföldi jövedelem településcsoportonkénti átlaga

	1992 (Ft/fő)
Periféria települések	47 382
Szatellit települések	81 862
Egymástól eltérő települések	61 143

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

24. Táblázat: Az egy főre eső 2022. évi nettó belföldi jövedelem településcsoportonkénti átlaga

	2022 (Ft/fő)
Periféria települések	1 299 264
Szatellit települések	2 285 612
Egymástól eltérő települések	1 639 679

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A 25. táblázatban szereplő arányok némi eltéréssel ugyanazt mutatják, mint a négy klaszter számos elemzés vonatkozásában. A három település néhány 0,6 %-os eltérést okozott, amely elenyésző még ilyen kisebb klaszter arányok mellett is. Kecskeméten (32,75%) és Cegléden (37,98%) ugyan magas a mutató, de Városföldön (24,58%) alacsonyabb, amely némiképpen ellensúlyozza a két város által generált hatást.

25. Táblázat: A napelemmel rendelkező lakások településcsoportonkénti átlaga 2022-ben

	2022 (%)
Periféria települések	13,78
Szatellit települések	32,47
Egymástól eltérő települések	19,59

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

A Periféria települések értékei és azok háttere megegyezik az előző elemzéssel, viszont a Szatellit települések 100 lakásra jutó lakónépességének (26. táblázat) csökkenése nagyobb mértékű lett a három átvándorolt település miatt, az Egymástól eltérő településeknél viszont kisebb lett a csökkenés mértéke. Miközben a Szatellit településeknél jelentősen növekedett a lakónépesség, a lakásállomány is nagymértékű növekedést mutat, mégis csökkent a 100 lakásra jutó lakónépesség aránya. Emellett viszont az Egymástól eltérő települések esetében azért csökkent jelentősen a mutató, mivel a lakásállomány kis mértékben növekedett ugyan, de a lakónépesség ennek inverzeként több mint 11%-kal csökkent. A három település közül Cegléden és Városföldön ugyanez a helyzet, míg a Kecskeméten végbe ment folyamatok a Szatellit településekével egyezik meg.

26. Táblázat: A 100 lakásra jutó lakónépesség településcsoportonkénti átlagának alakulása

	1990 (fő/100 lakás)	2022 (fő/100 lakás)	különbség (fő/100 lakás)	különbség (%)
Periféria települések	215,44	162,46	-52,97	-24,59
Szatellit települések	263,95	244,18	-19,77	-7,49
Egymástól eltérő települések	234,68	202,22	-32,46	-13,83

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

3.5 Hipotézisvizsgálat

Elemzéseim eredményei szerint csak a négy klaszterszámos vizsgálat kapcsán végzek hipotézisvizsgálatot jelen alfejezetben, mivel a három klaszteres elemzés eredményei kevésbé differenciálták a településeket, így pedig a községek és a

városok jellemzői nem tudnak annyira érvényesülni, mint a négy klasztert lehatároló modellben.

A következő táblázatok (27., 28., 29., és 30. táblázat) a hipotézisek vizsgálatát foglalják össze.

27. Táblázat: A H1 hipotézis vizsgálata

Hipotézis	Vizsgált mutatók	Eredmény	Következtetés
H1: A Homokhátság településeinek tagoltsága miatt nem kezelhetők egységesen a települések stratégiai fejlesztései.	Népsűrűség változása (fő/km ²) 1990-2022 1 főre eső belföldi jövedelem (Ft) 2022 Napelemes házak aránya (%) 2022 Diplomások változása (%) 1990-2022 100 lakásra jutó lakosok számának változása 1990-2022 100 lakosra jutó SZJA-t fizetők aránya (%) 1992-2022 Természetes szaporodás, fogyás (‰) 1990-2022 1 főre eső EU-s támogatások nagysága (Ft/1fő) 2023.01.31. Munkanélküliek változása (%) 1990-2022 Ingázók arányának változása (%) 1990-2022	A hátság települései eltérő módon változtak, így a települések differenciálódása valósult meg.	Igazolt.

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

48. Táblázat: A H2 hipotézis vizsgálata

Hipotézis	Vizsgált mutatók	Eredmény	Következtetés
H2: A Homokhátság településszerkezete tovább ritkul, mivel a centrumtérsegek (például Kecskemét) gravitációs zónája egyre inkább erősödő vonzást generál.	Települések száma (db) 1990-2022 Népesség száma (fő) 1990-2022	A vizsgált térség településszerkezete nem ritkul.	Nem igazolt.

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

29. Táblázat: A H3 hipotézis vizsgálata

Hipotézis	Eredmény	Következtetés
H3: A településtipizáláson alapuló integrált vidékfejlesztés a gazdasági, társadalmi szereplők együttműködésén keresztül fenntartható fejlesztést generál a Homokhátságon.	A települések fejlődése.	Igazolt.

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

30. Táblázat: A H4 hipotézis vizsgálata

Hipotézis	Vizsgált mutatók	Eredmény	Következtetés
H4: A Homokhátsági települések esetében gazdasági- és társadalmi mutatók fejlettségének összefüggései szignifikáns kapcsolatot mutatnak.	A Népsűrűség változása (fő/km ²) 1990-2022 1 főre eső belföldi jövedelem (Ft) 2022 a Napelemes házak aránya (%) 2022 a Diplomások változása (%) 1990-2022 100 lakásra jutó lakosok számának változása 1990-2022 100 lakosra jutó SZJA-t fizetők aránya (%) 1992-2022 Természetes szaporodás, fogyás (‰) 1990-2022 1 főre eső EU-s támogatások nagysága (Ft/1fő) 2023.01.31. Munkanélküliek változása (%) 1990-2022 Ingázók arányának változása (%) 1990-2022	A települések gazdasági és társadalmi mutatói között nem minden esetben fedezhető fel szignifikáns kapcsolat.	Részben igazolt.

Forrás: Saját szerkesztés, 2024.

4. Következtetések és javaslatok

4.1 Válaszadás a kutatói kérdésekre

A megfogalmazott kutatói kérdések részben az új tudományos eredmények megfogalmazásában adnak támpontot, emiatt kezdem a fejezetet ezek megválaszolásával.

- **K1: Milyen gazdasági, társadalmi tényezőkkel, összefüggésekkel magyarázható a Homokhátságon a községek és a városok között fennálló fejlettségbeli különbség?**

Azon túl, hogy a városok lakónépessége, belterülete nagyobb, több munkahely és szolgáltatás érhető el, mint a falvakban, számos egyéb fejlettségbeli különbség jelent meg a Homokhátságon a két településtípus között, melyeket alább fejtek ki.

A demográfia terén a városok népessége 1,6%-os növekedést mutat, amely meg is jelenik a népsűrűség növekedésében is $15\text{fő}/\text{km}^2$ bővülést eredményezve. Ezeknek a mutatóknak a háttérében valóban áll egy 2,7%-os pozitív vándorlás, de a természetes fogyás is megjelent minimális mértékben, 0,3% értékben. Ezzel szemben a falvakban a lakónépesség 6,1%-kal csökkent, mely inkább a természetes fogyás 1,9%-os értékének köszönhető. A népsűrűség így csak $3\text{fő}/\text{km}^2$ -rel nőtt. Ami viszont árnyalja a képet a falvak és a városok között az a centrumtelepülések körül kialakult szatellit települések, melyeknek köszönhetően viszont a belföldi odavándorlás mértéke meghaladta a vizsgált időszakban a 7,9%-ot, vagyis vonzóbbak ezek a települések a városoknál és a többi községtől. A falvak 29%-kal magasabb egy főre eső támogatással rendelkeznek a városokkal szemben, míg az egy főre eső belföldi nettó jövedelem fordítva, 11%-kal magasabb a városokban, mint a falvakban. A jövedelmi helyzet rányomja bélyegét a napelemmel rendelkező lakások arányára, mivel a napelemes rendszer telepítéséhez szükséges egy jobb vagyoni helyzet. A városokban a lakások 28,1%-a, míg a falvakban a 19,7%-a rendelkezik napelemmel. A mobilitást vizsgálva az mondható el, hogy a falvakban (76,2%) élők körében kevésbé növekedett az ingázók aránya, mint a városokban (139,1%), viszont az egy főre eső SZJA fizetők száma minimális mértékben (0,2%) jobban növekedett, mint a városokban (40,9%). A falvakban részben az ingázási kedv alacsony volta, valamint az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők jelentős számának köszönhetően a munkanélküliek aránya is jobban növekedett a városokkal szemben. Míg a városokban a munkanélküliség 1,4, addig a falvakban 1,9%-kal bővült. A diplomások aránya is jobban nőtt a városokban (6,1%), mint a községekben (4,7%).

A lakásellátottság mind a két településtípus tekintetében csökkent a 100 lakásra jutó lakónépesség száma, csak a városok azért, mert több lakás épült, addig a falvakban a lakónépesség jelentős csökkenése okán.

- **K2: Felfedezhető-e szignifikáns kapcsolat a települések fejlődése és a településekre érkező Európai Unió támogatások nagysága között?**

A nominális támogatás nagyság alapul vétele esetén azt állapíthatjuk meg, hogy az első tizenhat település közül tizenegy az egyébként fejlett, Vonzerejét veszítő települések közül került ki. Az első Periféria település, amelyik tizenhetedikként jelenik meg az Kunpeszér község, amelynek gazdasági és társadalmi folyamatai is a klaszterből való kiválást támasztják alá, vagyis fejlődést mutat. A legfejletlenebb Periféria települések az első harminc település között szerepel; Bácsszőlős a huszonhetedik, Csikéria pedig a harmincadik.

A legkevesebb támogatást kapó tizenkettő település között szintén többnyire a Vonzerejét veszítő települések vannak, melyek száma hét. A maradék öt pedig a Feltörekvő települések szerepelnek.

Ezek alapján nem mondható el szignifikáns kapcsolat a támogatás nagysága, valamint a települések fejlődése között, viszont azt fontos kiemelni, hogy a legfejletlenebb települések az átlagnál nagyobb támogatásban részesültek, melynek jelentős részét a 2014-2020 közötti időszakban nyerték el jelentős részben a Vidékfejlesztési Program keretein belül.

Tovább vizsgálva a támogatások eloszlását kiderül, hogy a nagyobb lélekszámú, 10.000 fő feletti lakosságszámmal rendelkező települések nyerték el a támogatások 45,5%-át, az 5.000 fő alattiak pedig a 33,4%-át. A legtöbbet Kecskemét nyerte 313 milliárd forinttal, melyet jelentősen leszakadva Mórahalom követ 70 milliárd forinttal.

Ha az egy főre eső támogatás nagysága mutatót vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy az első három legmagasabb támogatással rendelkező települések a Periféria klaszterbe tartozók. Az első tíz településben minden klaszter szinte egyenlő módon képviseli magát, csak a legfejlettebb települések közül szerepel kettő. A Periféria településeket szorosan követi Mórahalom, ahol több mint tízmillió forint az egy főre eső támogatás. Megfordítva a sorrendet azt láthatjuk, hogy a települések 40%-a a Szatellit települések közé tartozik, 3-3 pedig a Felzárkózó és a Vonzerejüket veszítő települések közé.

A mutató homokhátsági átlaga 3.109.939,- Ft, amelyet összesen 32 település ért el a 117-ből. Ezen 32 település jelentős része a Felzárkózó és a Vonzerejüket veszítő klaszterekbe tartozik.

Az egy főre eső támogatás mutató alapján a települések fejlődése, valamint a támogatás nagysága között csak részben van szignifikáns kapcsolat, melyet alátámasztanak a klaszterek városi ranggal rendelkező településeiknek arányai. A városi rang azért került előtérbe, mivel az áttanulmányozott szakirodalmak megjegyzi azt, hogy a város fejlettebb a falunál, ami alapján következtetnek arra, hogy ha magas a városok aránya, akkor a klaszter is fejlettebb. E szerint a Szatellit településeknek kell a legfejlettebbnek lennie, mivel a településeinek a 47%-a város. Ez jelen esetben helyt álló is, de a támogatásoknak csak csekély hányadát kapták ezek a városok, vagyis nem áll fenn szignifikáns kapcsolat. Ugyanez igaz csak fordítva a Periféria településeire, amelyek esetében nincs

város, viszont az egy főre eső támogatások kapcsán az első három legnagyobb támogatást nyerte el a településtrió. A Vonzerejüket veszítő települések településeinek 33%-a város, mely mutató jelentős, de a fejlettség szintje már alacsonyabb. A támogatási mutató szintén alacsonyabb, de nem a legkedvezőtlenebbek egyike, így szignifikáns kapcsolat valóban fenn áll. A Felzárkózó települések tekintetében is hasonló a helyzet, csak a településeinek 12%-a város, mely így a harmadik legjobb mutató. Ez pedig tükröződik a támogatási adatokban is.

- **K3: Miképpen befolyásolja napjainkban a települések fejlődését a térbeli elhelyezkedésük?**

Az elhelyezkedésből fakadó helyzeti előnyöket leginkább a Szatellit települések voltak képesek kiaknázni, melyek tekintetében ez vitathatatlan.

Bácsszőlős, Csikéria, valamint Kunpeszér, a Periféria településeket alkotó községek vonatkozásában is teljes mértékben érezhető a térbeli elhelyezkedésükből fakadó hátrányos helyzet, mellyel szemben Kunpeszér már egy fejlődési utat kezdett el járni. A vizsgálatból kiderül, hogy különbség van belső és külső periféria között, mivel előbbibe tartozik Kunpeszér. Az eredményeket látva a belső periféria települések képesek kitörni és maguk urává válni, viszont a külső periféria települések egyre inkább elveszetteknek tűnnek.

A másik két klasztert egyszerre vizsgálva elmondható, hogy a Homokhátság nagyobb városainak a kialakulása többnyire fontos utak mentén, útkereszteződésekben történt. Ez egy több évszázados előnyük, mely ugyan az esetek többségében megcsorbul, de meg nem szűnik. Az ezeken kívül eső települések is képesek a fejlődésre, de már kisebb intenzitással. A városokhoz közelebb fekvő települések vonzóbbak, mint a távolabbak.

- **K4: Figyelembe véve a Homokhátság gazdasági, és társadalmi állapotát, milyen irányú lehet a településeinek a jövőképe?**

A vizsgált régió lehatárolásának ellenére is rendkívül változatos, melyet a településtípusok megállapítása is alátámaszt, tehát a települések jövőképe sem egységes.

A Periféria települések közül Kunpeszér ki fog törni és a Felzárkózó települések közé fog tartozni hamarosan, viszont Csikéria és Bácsszőlős települések még inkább elszegényednek és kiüresednek.

A legfejlettebb, Szatellit települések mind gazdasági, mind társadalmi mutatók terén prosperálnak. Az elemzésekből kitűnik, hogy a természetes fogyás ugyan jelen van a településeken, de annak mértéke csekély és egyre inkább a stagnálás felé modul. A sajátos problémáik ellenére a klaszter települései a továbbiakban is fejlődni, növekedni fognak részint a centrumtelepülések kárára, szinte elszívják azok energiáit.

A Feltörekvő települések tekintetében lassú, de határozott fejlődésnek vagyunk a tanúi. Mindkét vizsgált aspektusból ígéretes a településcsoport, viszont azon

települések tekintetében, amelyek közelebb helyezkednek el nagyvárosokhoz, azok tekintetében ígéretesebb jövőt látok. Azok tekintetében hosszú távon a Szatellit települések klaszterbe kerülését is esélyesnek látom. A klaszter ugyan pozitív nivellálódik a nála fejlettebb klaszterekhez, a Vonzerejüket vesztőkhöz és a Szatellit településekhez, de az előbbi inkább negatív irányban nivellálódik.

A Vonzerejüket vesztő települések ugyan még sokáig fognak jobb mutatókat produkálni főképp gazdasági szempontból, de a klaszter egyre inkább kiüresedik, melyre legjobb példa Kecskemét, Kiskunhalas, vagy Jánoshalma városok. Jánoshalma is gazdasági szempontból jobb helyzetben áll, mint a hátsági átlag, de az emberek elköltöznek onnan, melynek okai különböznek Kecskemétől.

4.2 Vidékfejlesztési Program javaslat a 4 településtípusra

Az alábbi alfejezetekben a vizsgálat során megállapított és leírt településtípusokra vonatkozó fejlesztési modellt kívánom bemutatni. A Közös Agrárpolitika támogatási eszközei, az EMVA és az EMGA egymagukban elégtelenek a fentebb jelzett fejlesztések megvalósításához. Jőmagam egy multifund EMVA-ERFA-ESZA forrásokkal és hazai társfinanszírozással rendelkező programot tartok életképesnek, mivel ez a három pénzügyi alap lefedi mindegyik beavatkozási célt, pillért. Ezek mellett fontosnak tartom a csak hazai finanszírozású projektek megvalósítását is, mivel az Uniós költségvetés forrásainak felhasználása nagy adminisztrációs teherrel járhat az egyébként szükséges pénzügyi forrás mértékéhez képest. Javaslataimban több helyen is megjelenik a más, leginkább szomszédos településekkel történő összefogás, mely tekintetében nem kitétel az ugyanazon településkategóriába történő tartozás, viszont a lakosságszámbeli határt 10.000 főben határoztam meg.

4.2.1 Szatellit települések fejlesztése

Megoldásra váró problémák:

A Szatellit települések kapcsán a vizsgálat csak az egy főre eső EU-s támogatások kapcsán tárt fel hiányosságot, ami viszont nem feltétlenül probléma, mivel a települések fejlettsége az oka az alacsony mutatóknak. Ettől függetlenül a klaszter településein is jelentkeznek megoldásra váró számadatokkal nem feltétlenül kimutatható problémák. Ezek pedig a településtípus kapcsán az alábbiak;

- **infrastruktúra kiépítése nem tart lépést a beköltözőkkel,**
- **nehezebb a központi településen lévő munkahelyre történő bejárás,**
- **újra és újra megjelenő ellentétek az új beköltözők és a régi lakosok között,**
- **jól fizető, kvalifikáltabb munkahelyek vonzása.**

Fejlesztési program pontjai:

- **helyi infrastruktúra mennyiségi és minőségi fejlesztése**
- **a centrumtelepülésre történő ingázás fejlesztése**
- **ismeretterjesztés, közösségi programszervezés az új beköltözők és a régi lakosoknak**

- jól fizető, kvalifikáltabb munkahelyek helybe vonzása

4.2.2 Periféria települések fejlesztése

Megoldásra váró problémák:

- alacsony jövedelmek
- növekvő, magas munkanélküliség
- magas arányú természetes fogyás – előregedő települések
- közlekedési elszigeteltség
- munkalehetőségek alacsony száma
- elégtelen szintű infrastruktúra
- alacsony iskolázottsági szint
- lakóépületek energetikai fejletlensége

Fejlesztési program pontjai:

Az összes klaszter közül ennek a településcsoportnak a fejlesztése a legkomplexebb és a legnagyobb kihívást jelentő. A klaszter gazdasági és társadalmi szempontból történő fejlesztése az alábbi pillérekből áll:

- lakhatás minőségének támogatása
- közintézmények felújítása
- elérhető szolgáltatások megteremtése földrajzi és pénzügyi téren
- oktatás és egészségügy fejlesztése
- iskolázottság fokának javítása
- foglalkoztatás növelése és fejlesztése, elérhetőségének javítása
- energetikai pályázat a magánszemélyek számára

4.2.3 Felzárkózó települések fejlesztése

Megoldásra váró problémák:

- alacsony jövedelmek
- alacsonyabb támogatásabszorpciós képesség
- lakóépületek energetikai fejletlensége napelem terén

Fejlesztési program pontjai:

A fejlesztési program az alábbi pillérekből áll, ami már kevésbé komplex tekintve a településcsoport javuló helyzetét:

- jövedelem növelése
- a támogatásabszorpciós képesség növelése
- energetikai pályázat a magánszemélyek számára

4.2.4 Vonzerejüket veszítő települések fejlesztése

Megoldásra váró problémák:

- gyorsuló természetes fogyás – előregedő települések

Fejlesztési program bemutatása:

A természetes fogyás megállítása és megfordítása ezeken a településeken rendkívül nehéz, mivel nem feltétlenül az infrastruktúrával vagy a jövedelmekkel van probléma. Ennek oka, hogy a klaszterben magasabb népességű települések tartoznak, amelyeken számos szolgáltatás elérhető megfelelő minőségben és mennyiségben. A munkahelyek száma és több településen azok minősége is megfelelő jövedelmi szempontból. A pénzügyi támogatásokkal ugyan kismértékben növelni lehet a gyermekvállalási kedvet, de

annak „hasznosulása” el fog maradni a várt eredménytől. Ennek pedig két oka van. Egyrészt a mai társadalom fiatalabb generációjának már nem csak az a fontos, hogy munkahelye legyen, valamint meg tudjon élni a fizetéséből, hanem fontosabbak már a munkahelyi és a lakóhelyi körülmények. Ezek pedig nagyban meghatározzák a gyermekvállalási kedvet. A másik ok, amely a mai kor egyik kihívása az a manapság megjelent értékrend, amely előtérbe helyezi a karrierbeli önmegvalósítást, és azt, hogy a gyermekvállalás súlyosan korlátozza az egyén szabadságát, valamint anyagilag is egy hatalmas teher. Ez az elgondolás mára nagymértékben elterjedt és már nem csak a nagyvárosok problémái a hátságon is. Ez ellen a globálisan terjedő értékrend ellenkezőjéről meggyőzni a fiatal korosztályt nehéz feladat, amelyre átfogó, sikeres megoldás eddig még nem született, jelen dolgozat pedig terjedelmi és szakmai okokból nem tesz rá kísérletet.

4.3 Vidékfejlesztési Program javaslat a 3 településtípusra

Tekintettel arra, hogy a jelen vizsgálatban szereplő Periféria települések elnevezésű klaszter ugyanazon településekből áll, így mind a problémák és mind a megoldási javaslatok megegyeznek a négy klaszterszámos vizsgálatban felvázoltakkal. Emiatt itt nem, hanem az előbb említett modellnél került kifejtésre az általam javasolt fejlesztési program.

A négy-, és háromklaszteres vizsgálat során feltárássra került Szatellit települések között nagyfokú hasonlóságot véltem felfedezni. A hasonlóság azért nem teljes, mivel a klaszterbe került Cegléd, Kecskemét, valamint Városföld. Mind Cegléd és mind Városföld tökéletesen illik a klaszterbe, viszont Kecskemét, mint centrumtelepülés a súlya és nagysága okán nem ugyanazzal a problémával küzd, mint a klaszter többi települése. A vármegyeszékhelyen a legnagyobb probléma a természetes fogyás által okozott előregedő társadalom, amely a népesség, a népsűrűség csökkenését idézi elő. Emellett fontos megjegyezni, hogy Kecskeméten jelentősen növekedett az ingázók aránya, ami hosszú távon a jelenlegi belföldi odavándorlást belföldi elvándorlássá alakíthatja. Kecskemétet tehát a négy klaszterszámos vizsgálatban a Vonzerejüket veszítő településekre írt modell alapján érdemes fejleszteni.

A Szatellit települések fejlesztését ezen vizsgálatban is ugyanúgy fejleszteném, mint a négy klaszterszámos modellben, mivel alapvetően Városföld és Cegléd is ugyanazokkal a problémákkal küzd.

Azon ismeret birtokában, amely szerint a Felzárkózó és a Vonzerejüket veszítő klaszterekből állt össze szinte teljesen a településcsoport, - amelyeknek különbözőek is a problémáik és a fejlesztési programjaik - már predesztinálja azt, hogy nem lehet ugyanolyan elv mentén fejleszteni a klaszter településeit. E klaszter esetében valósult meg legkevésbé az a Beluszky és Sikos T. (2007) által megfogalmazott cél, amely szerint a csoportokban a változók homogenitása maximális legyen. Ezen oknál fogva a fejlesztési program a két korábban megállapított klaszter programja együtt.

5. Új tudományos eredmények

1. Vizsgálataimmal bizonyítottam, hogy a Homokhátság települései között bizonyos községek egyes területeken fejlettebbek, mint a városok, annak ellenére, hogy a méretükből fakadóan nagyságrendileg kisebb szinergiákkal rendelkeznek. Ezeket a településeket Szatellit településeknek neveztem el, amelyek esetében elemzéseimmel bizonyítottam, hogy fejlettségbeli fölényüket a nagyfokú szuburbanizációnak köszönhetik. Bizonyítottam, hogy a népesség koncentráció több kedvező folyamatot is eredményezett, melyek között a legszemléletesebb a magasabb jövedelmek, a magasabb napelemmel rendelkező lakások aránya, vagy a diplomások magasabb aránya a meghatározó.
2. Vizsgálataim során bizonyításra került, hogy szuburbanizációs folyamatokat három nagyváros produkált; Budapest, Kecskemét, valamint Szeged. Ezek közül csak Kecskemét fekszik az elemzéssel érintett régióban, mellyel kapcsolatban tanúi lehetünk az urban sprawl jelenségnek, ami egyre fokozódó nagyságú problémákat gerjeszt a város bel- és külterületén egyaránt, annak ellenére, hogy a lakosságszám csökkenő tendenciát mutat 2014 óta. Az urban sprawl hatására a zártkertek funkciói között hangsúly eltolódás figyelhető meg; a termelő funkció háttérbe szorul. Folyamatosak a konfliktusok az új lakók, valamint a zártkerti ingatlanokat akár több évtizede tulajdonló tulajdonosok között. Ezen felül a város vezetése folyamatos nyomás alatt áll a városi szolgáltatások bővítésének növekvő igénye okán.
3. Elemzéseimből kiderült, hogy a Szatellit települések között van arányaiban tekintve a legtöbb város, viszont ezek területi eloszlása erősen differenciált és kapcsolatban áll a centrumtelepülések nagyságával, energiáival, erőforrásaival. Vagyis, amely centrumváros körül a legtöbb város fekszik, az rendelkezik a legfejlettebb szuburbán térséggel. A legtöbb város a főváros, Budapest környékén helyezkedik el, amely hét települést jelent a kilenc közül. Ezt követi Szeged két várossal, vagyis Kecskemét térségében nem található városi jogállású település.
4. Beigazoltam, hogy a vizsgált térségben nem csak a szuburbanizáció, hanem a dezurbanizáció is jelen van. Ennek következményeként kerültek megállapításra azok a lassú ütemben fejlődő települések, melyek a disszertációmban a Felzárkózó települések elnevezést kapták. Ezeken a településeken nem csak a népsűrűség növekszik a pozitív belföldi vándorlási egyenleg okán, de a foglalkoztatással kapcsolatos mutatók is javuló tendenciát mutatnak. Fejlettségük ugyan nem éri el belátható időn belül a Szatellit településeket, vagy a centrum településeket, de világos a pozitív nivellálódás folyamata.
5. A Homokhátság településszerkezete a történelem viszontagságai okán ritkás, amelynek következményeként a települések lakosságszáma is magasabb. Ennek kapcsán elemzéseimből kiderül, hogy a legtöbb település

ugyan érintett a természetes fogyás és a belföldi elvándorlás jelenségeivel, mégis a közel jövőben történő elmúlás inkább a Periféria településeinek klaszterében helyet foglaló külső periféria településeket érinti. Ennek okai között megjelenik a települések kedvezőtlen történelme, az eleve alacsony lakosságszám, a munkalehetőségek szűkössége, valamint az elszigeteltség.

6. A szerző kapcsolódó publikációi

Folyóiratcikk

1. SZOMBATHELYI S. 2012: A kecskeméti Mercedes gyár a gazdaságra, a társadalomra és az ökológiára gyakorolt hatásai In: Kozma, Gábor (szerk.) Szakkollégiumok és a felsőoktatási intézmények együttműködésének új dimenziói Szeged, Magyarország: Gerhardus Kiadó, (2012) pp. 103-115., 13 p.
2. SZOMBATHELYI S. 2012: A kecskeméti Mercedes munkaerőelszívó hatása és a város jövőképe az autógyár tükrében In: Szigeti, Andrea (szerk.) A tudományos pályára történő felkészítés hatékonyságának erősítése a szakkollégiumi hallgatók képzésén keresztül Szeged, Magyarország: Gerhardus Kiadó, (2012) pp. 101-116., 16 p.
3. SZOMBATHELYI S. – MOLNÁR Á. 2018: A kecskeméti Mercedes gyár hatásának területi vizsgálatai In: STUDIA MUNDI - ECONOMICA 5: 4 pp. 44-56., 13 p. (2018)
4. SZOMBATHELYI S. 2021: Typing the settlements of Homokhátság In: STUDIA MUNDI - ECONOMICA 8: 2 pp. 84-93., 10 p. (2021)
5. SZOMBATHELYI S. 2021: A Homokhátság településeinek tipizálása a rendszerváltás után In: GAZDÁLKODÁS 65: 4 pp. 310-319., 10 p. (2021)
6. SZOMBATHELYI S. 2023: Typing of the Homokhát settlements with factor- and cluster analysis In: STUDIA MUNDI - ECONOMICA 10: 2 pp. 86-97., 12 p. (2023)

Konferenciakiadvány vagy konferenciaközlemény

1. SZOMBATHELYI S. 2013: A vidéki erőforrások helyzetfelmérése Páhi település gazdaságában In: Ferencz, Á (szerk.) "Környezettudatos gazdálkodás és menedzsment": Gazdálkodás és Menedzsment Tudományos Konferencia. I-II kötet Kecskemét, Magyarország: Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar (2013) 1,079 p. pp. 1050-1054., 5 p.
2. SZOMBATHELYI S. 2013: A Daimler AG kecskeméti gyárának vidékgazdasági hatáselemzése In: Árgyalán, T; Illyés, Zs; Nguyen, Duc Quang; Styevkó, G; Szöllősi, A (szerk.) XXXI. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Agrártudományi Szekció. Pályaművek Összefoglalói Budapest, Magyarország: Budapesti Corvinus Egyetem (2013) pp. 389-389., 1 p.
3. SZOMBATHELYI S. 2015: A Mercedes gyár és beszállítóinak letelepedésének társadalmi jóléti impressziói a Kecskemét környéki vidéki településekre In: Dajnoki, K; Szöllősi, L (szerk.)

- Interdiszciplináris Tudományos Konferencia: Tanulmánykötet Debrecen, Magyarország: Debreceni Egyetem, (2015) pp. 61-66., 6 p.
4. SZOMBATHELYI S. 2015: A kecskeméti Mercedes-Benz gyár működésének regionális társadalmi-jóléti hatása In: Solt, Katalin; Ilyésné, Molnár Emese; Kovács, Tamas (szerk.) XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia - Közgazdaságtudományi Szekció - Tartalmi kivonatok Budapest, Magyarország: Budapesti Gazdasági Főiskola, (2015) pp. 487-487., 1 p.
 5. SZOMBATHELYI S. 2018: A vidékgazdaság újrastrukturálódásának esetei Erdei Ferenc egykori falutípusai között In: Egri, Zoltán; Paraszt, Márta (szerk.) Magasabb (helyi) hozzáadott érték, mint a vidék kitörési lehetősége – II. Nemzetközi Vidékfejlesztési Tudományos Konferencia: Lektorált tudományos kiadvány Szarvas, Magyarország: Szent István Egyetem Agrár- és Gazdaságtudományi Kar (2018) 406 p. pp. 211-216., 6 p.

7. Irodalomjegyzék

- 1) 1/2014. (I. 3.) OGY határozat a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és Területfejlesztési Konceptióról
- 2) 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról
- 3) Báger G., Kiss D., Kovács R., Vígvári A. (2010): A nemzetgazdasági tervezés megújítása – Nemzeti igények, uniós követelmények ÁSZ Kutató Intézet Tanulmány pp. 94.
- 4) Bálint J., Juhász M. (2009): Globalitás, regionalitás és lokalitás a vidékfejlesztésben In: Vidékfejlesztés - vidékfejlesztési menedzsment és marketing pp. 9-28.
- 5) Farkas J. Zs., Lennert J., Hoyk E., Szakai Á., Kovács A. D., Vásárus G., Óvári Á. (2023): A Duna- Tisza Közi Homokhátság Területfejlesztési Konceptiója és Programra – I. Előkészítő és II. Javaslattevő fázis pp. 5. - 67.
- 6) Hoggart, K. 1990: Let's do away with rural In: Journal of Rural Studies 6. évf. 3. sz. pp. 245 [https://doi.org/10.1016/0743-0167\(90\)90079-N](https://doi.org/10.1016/0743-0167(90)90079-N)
- 7) Hoyk E., Kőszegi I. R. (2021): A terület tervezésben alkalmazható módszerek jegyzet 2021. pp. 43.
- 8) Kapronczai I. (2015): Magyar vidékgazdaság – 10 év az EU-ban In: A falu 30. évf. 3. sz. pp. 13-15.
- 9) Káposzta J., Honvári P. (2019): A smart falu koncepciójának főbb összefüggései és kapcsolódása a hazai vidékgazdaság fejlesztési stratégiájához In: Tér és Társadalom 33. évf. 1.sz. 83-97.
- 10) Káposzta J. (2020): A vidékfejlesztés helye a regionális tudományban In: Tér és társadalom 34. évf. 1. sz. pp. 37-40.
- 11) Terra Stúdió, ÁBK SZ (2007): Előzetes megvalósíthatósági tanulmány - A Duna-Tisza közti Homokhátság fenntartható fejlesztése című projekt megalapozásához, Vezetői összefoglaló - Kormányhatározat - tervezet. pp. 51.
- 12) Tóth T., Péter B., Pesti Cs., Vinogardov Sz., Járasi É. Zs. (2010): Regionális elemzések módszerei. Szent István Egyetem pp. 8 - 87.
- 13) Turnock D. (1996): Agriculture in Eastern Europe: Communism, the transition and the future In: Geojournal 38. évf. 2. sz. pp. 137-149. <https://doi.org/10.1007/BF00186661>